

YUKLAMA VA UNING MA'NO TURLARI

Kushakova Ruxsora Rasulberdiyevna,

*Toshkent shahar, Sergeli tumani 55-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada yuklama haqida tushuncha va uning ma'no turlari misollar bilan keltirilgan. Shuningdek, ona tilimizda yuklamalarning vazifalari, funksiyalari va gaplarni bir-biriga bog'lashdagi ahamiyati keng yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: yordamchi so'zlar, yuklama, qo'shimcha yuklamalar, so'z yuklamalari, ayiruv va chegaralov yuklamalari, aniqlov yuklamalari, kuchaytiruv va ta'kid yuklamalari, so'roq va taajjub yuklamalari.

Abstract. In this article, the concept of loading and its meaning types are presented with examples. Also, in our native language, the tasks, functions and importance of prepositions in connecting sentences are widely explained.

Keywords: auxiliary words, prepositions, prepositions of words, prepositions of subtraction and limitation, prepositions of definition, prepositions of amplification and emphasis, prepositions of question and exclamation.

Аннотация. В данной статье на примерах представлено понятие нагрузки и виды ее значения. Также в родном языке широко разъясняются задачи, функции и значение предлогов в соединительных предложениях.

Ключевые слова: вспомогательные слова, предлоги, предлоги слов, предлоги вычитания и ограничения, предлоги определения, предлоги усиления и подчеркивания, предлоги вопроса и восклицания.

“Ona tili” fanini o'rganishni boshlar ekanmiz, uning eng muhim bo'limi hisoblangan “Yordamchi so'zlar”ning “Yuklamalar” kursiga ham alohida to'xtalib o'tishimiz darkor. Yordamchi so'zlar muloqotda, gapni to'ldirish va ma'noni tushunarliroq ifodalash uchun juda muhimdir. Yordamchi so'zlar gapni boshqarish, gapni to'ldirish va ma'noni aniqroq ifodalashda yordam beradi. Yuklama, bir so'z yoki iboraning qaysi faoliyat yoki holatda amalga oshirildigini bildiruvchi so'z yoki qo'shimchadir. Yuklama, so'zning ma'nosi va tushunchalarini ko'rsatadi.

Yuklama — yordamchi so'zlarning bir turi bo'lib, ayrim gap bo'lagiga yoki gapga qo'shimcha ma'no berish uchun qo'llanadi. Yuklama tuzilishiga ko'ra 2 xil bo'ladi:

- 1) qo'shimcha yuklamalar (-mi, -chi, -da, -a, -ya);
- 2) so'z yuklamalari (faqat, xuddi, naq, ham).

Yuklamalar sof va vazifadosh yuklamalarga ajratiladi: -u (-yu), -da yordamchilari o'rniga va bog'lovchisini qo'yish mumkin bo'lsa, bog'lovchi vazifasida, boshqa holatlarda yuklama

vazifasida keladi. -da yordamchisi yuklama vazifasida kelganda, ko'pincha uning o'rniga ham yuklamasini qo'yish mumkin bo'ladi.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida gapga yoki ayrim so'zlarga qo'shilganda anglatadigan ma'nolariga ko'ra, yuklamaning quyidagi turlari farqlanadi:

1) so'roq va taajjub yuklamalari (mi, chi, a, ya), turli so'z turkumlariga qo'shib, asosan, gapni so'roq gapga aylantiradi: Bu kitobni o'qidingizmi? Shuningdek, taajjublanish, hayratlanish ma'nolarini ham ifodalaydi.

-mi affiks yuklamasi o'zidan oldingi so'zga qo'shib yoziladi, -chi, -a, -ya yuklamalari esa o'zidan oldingi so'zdan chiziqli bilan ajratib yoziladi. Masalan: Kiyganingiz ipakmidi, kimhobmidi, Sevganingiz bizlardan ham ortiqmidi?! Men-a? Opang-chi? Nahotki shu gapga ishongan bo'lsangiz.

2) kuchaytiruv va ta'kid yuklamalari (ku, ham, u, yu, da, oq, ki) gapga tasviriylik berib, so'z ma'nosini kuchaytirish, shuningdek, ta'kid ma'nosini qo'shish uchun ishlatiladi. Masalan: Necha marta uchrashay dedim-ku, vaqtim bo'lmadi.

-oq, (-yoq) affiks yuklamasi o'zidan oldingi so'zga qo'shib yoziladi. Harakatning birin-ketin tezlik bilan davom etishini, boshlanish paytini, ta'kidlashni ko'rsatadi: Gullarni ko'riboq ko'ngli yorishdi. Axir, hatto, hattoki yuklamalari ham fikrni kuchli ta'kidlash, avvalgi voqeani eslatishni ifodalaydi: Axir do'stimsan-ku!

3) ayiruv va chegaralov yuklamalari (-gina(-kina, -qina), faqat, faqatgina) bu yuklamalar turli so'zlar bilan kelib, ayrim narsa va hodisalarni ajratib, chegaralab ko'rsatish uchun qo'llanadi. Masalan: U faqat o'sha voqea haqida so'zlardi;

-gina affiks yuklamasi o'zidan oldingi so'zga qo'shib yoziladi: To'yga Sheraligina kelmadi, xolos. O'ktam indamadi, faqat yuragida to'liqinlangan mehr bilan onasiga tikildi. Faqat yuklamasining o'rnida yolg'iz so'zini ham qo'llash mumkin. Sifat so'z turkumiga oid bu so'z yarim yuklama hisoblanadi: Sobir, yolg'iz senga suyandim (Sobir, faqat senga suyandim).

4) aniqlov yuklamalari (xuddi, naq, qoq) o'zi aloqador bo'lgan gap bo'lagi ma'nosini aniqlash uchun xizmat qiladi. Masalan: O'g'li otasining xuddi o'zi.

Yuklamalar, shuningdek, tasdiq, inkor, qistov kabi ma'nolarni ifodalash uchun ham ishlatiladi va yordamchi vazifasida keladi.

Inkor yuklamasi: na..., na. Takror holda ishlatiladi, inkor ma'nosini ifodalaydi:

Na ko'kning fonari o'chmasdan,

Na yulduz sayr etib ko'chmasdan (U.).

Yuklamalar ichida gumon va inkor yuklamalari murakkabroq bo'lib, o'quvchilar ularni ajratishga qiynaladilar. Gap mazmuniga gumon ma'nosini yuklovchi -dir qo'shimchasi gumon yuklamasi hisoblanadi. Bu yuklama -man, -san qo'shimchalari qatorida turuvchi uchinchi shaxs qo'shimchasi -dir bilan shakldoshdir, -dir yuklamasi urg'u olmaydi. Suv hayot manbaidir. Bu gapda -dir qo'shimchasi kesimlik qo'shimchasi bo'lib, gumon ma'nosini ifodalamaydi.

Yuklamalar, nutqning eng muhim qismlaridan biri hisoblanib, quyidagi turli vazifalarni bajaradi:

1. Fikrni ifodalash: Yuklamalar, fikrlarni aniqroq va to'g'ri ifodalashda yordam beradi. Ular, gapni to'ldirish va ma'nolarni yetkazish imkoniyatini beradi.

2. Izohat berish: Yuklamalar, muloqotda, yozuvda yoki umuman nutqda izohat berishda yordam beradi. Ular, fikrlarni tushuntirish va ma'nolarni yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

3. E'tibor jalb etish: Yaxshi yuklamalar e'tibor jalb etadi va qiziqishni oshiradi. Ular, qarshidagi shaxsga gapni tinglovchi qilishda yordam beradi.

4. Fikrni qo'llab-quvvatlash: Yuklamalar, fikrlarni kuchaytirish va qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Ular, fikrlarni aniqroq ifodalash va qo'llab-quvvatlash imkoniyatini beradi.

5. Muloqotni rivojlantirish: Yuklamalar, muloqotni rivojlantirishda muhimdir. Ular, muloqotda qatnashuvchilarning fikrlarini ifodalash va ma'nolarni yetkazishda yordam beradi.

Yuklamalar, nutqning aniq va kuchli bo'lishini ta'minlashda muhimdir va fikrlarni to'g'ri ifodalashda yordam beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Yuklamalar nutqimizdagi ahamiyatli o'rinlardan birini egallaydi. Yuklamalar, so'zlar orqali fikrlarimizni, hissiyotlarimizni va ma'nolarni ifodalashda juda muhim rol o'ynaydi. Ayni paytda, yuklamalar nutqimizni aniqroq va kuchli qilishga yordam beradi.

Yuklamalar, gapni to'ldirish, ifoda qilish va muloqotda ma'lum bir fikrni yetkazishda juda muhimdir. Ular, so'zlar orqali o'zingizni vaqtincha qarshi tarafni qiziqtirish, fikrlarini ifodalash va ma'nolarni yetkazish imkoniyatini beradi.

Bundan tashqari, yuklamalar nutqimizdagi ifoda va izohatni kuchaytiradi. Aniq, to'g'ri va samarali yuklamalar fikrlarimizni boshqalarga yetkazishda va o'zimizni aniq ifodalashda yordam beradi. Yuklamalar, muloqotda, yozuvda va umuman nutqda fikrlarimizni aniqroq ifodalash uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Менглиев Б. Морфологик воситаларнинг маънавий хусусиятлари ва синтактик имкониятлари. Диссертация автореферати. Тошкент-1995.
2. Xudaybergenova Guliyor Saidnazarovna, Sultanova Xolida Bahodirovna, "O'ZBEK TILIDA YUKLAMALAR", "Talqin va tadqiqotlar" ilmiy-uslubiy jurnali
3. N.MAHMUDOV, A.NURMONOV, A.SOBIROV, D.NABIYEVA, A.MIRZAAHMEDOV, Ona tili [Matn]– Toshkent: «Ma'naviyat», 217. – 160 b.
4. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Yuklama>
5. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/tilshunoslik/yuklama-9>
6. <http://azkurs.org/ozbekiston-respublikasi-oliy-va-orta-maxsus-talim-vazirligi-v25.html?page=117>